

Araştırma Makalesi / Research Article

Yayın Geliş Tarihi / Article Arrival Date

30.12.2018

Dr. Öğr. Üyesi Nihal KIRKPINAR ÖZSOY

İzmir Katip Çelebi Üniversitesi
Uluslararası İlişkiler Bölümü
nihal.kirkpinar@ikc.edu.tr

Yayınlanma Tarihi / The Publication Date

22.04.2019

Arş. Gör. Özge KOBAK

İzmir Katip Çelebi Üniversitesi
Uluslararası İlişkiler Bölümü
ozge.kobak@ikc.edu.tr

YUGOSLAVYA'DAKİ KİMLİK ÇATIŞMALARININ SOSYAL İNŞACILIK TEORİSİ KAPSAMINDA İNCELENMESİ¹

ÖZET

Sosyoloji kökenli olup, uluslararası ilişkiler alanında da yer bulan sosyal inşacılık teorisi modern hayatın modern sorunlarıyla ilgilenmekte ve onlara çözüm önerileri sunmaktadır. Temel düşüncesi kimliklerin çıkarları, çıkarların da politikaları belirlediğidir. Ulus inşa sürecindeki kimlik yapılanması ve kimliği oluşturan unsurlar sosyal inşacıların temel çalışma konularından birini oluşturmaktadır. Bu bağlamda, Yugoslavya'nın kurulması ve dağılması sırasında Yugoslavya'da bulunan ulusların kimliklerinin geçirdiği değişimler oldukça önemli kabul edilmektedir. Bu çalışmanın amacı da eski Yugoslavya Cumhuriyetleri'ni etkisi altına alan kimlik çatışmalarının sosyal inşacılık teorisi kapsamında analiz edilmesidir. Bu amaç doğrultusunda, çalışmada öncelikle sosyal inşacılık teorisi hakkında genel bilgiler verilmekte, sosyal inşacılık teorisinin uluslararası ilişkileri nasıl okuduğu ve kimliğe verdiği önem üzerinde durulmaktadır. Sonrasında, Yugoslavya'nın dağılma aşamasına kadar olan çatışmaların geçmişi araştırılmakta ve dağılma aşamasında da aynı karakteristik özellikleri gösterip göstermediği incelenmektedir. Bu çalışmada, sosyal inşacı teorisinin kimlikle ilgili iddiaları ile gerçekleştirenler arasında karşılaştırma yapılmakta ve gerçekleşen iddialar örneklerle açıklanmaktadır. Ayrıca, Yugoslav kimliği açısından sosyal inşacı düşüncenin ortaya attığı kimlik oluşum sürecinin hangi aşamasında kırılma yaşandığı da gösterilmeye çalışılmaktadır. Yugoslav kimliğinin oluşmaması konusunda varılan temel sonuç, kimliğin kültürel altyapı ile beslenmemiş olmasıdır. Benzer şekilde yerel kimliklerin güçlü kalmasının başlıca sebebi tarihsel ve kültürel geçmişin köklü olması, düşmanlıklarla veya dostluklarla beslenmesidir.

Anahtar Kelimeler: Sosyal İnşacılık, Yugoslavya, Kimlik, Kimlik Çatışmaları, Yugoslavya Kimliği

ANALYSIS OF IDENTITY CONFLICTS IN YUGOSLAVIA WITHIN THE CONTEXT OF SOCIAL CONSTRUCTIVISM THEORY

ABSTRACT

Social constructivist theory having its origin in sociology and taking place in the field of international relations deals with modern problems of modern life and offers solutions to them. One of the main assumptions of this theory is that identities constitute interests and interests constitute policies. Construction of identity in the process of nation building and elements forming identity are among the essential study subjects of social constructivist. In this context, it is accepted that changes in identities of nations in Yugoslavia in the course of the establishment and dissolutions of Yugoslavia are quite important. The aim of this study is to analyze identity conflicts penetrating Former Republics of Yugoslavia within the scope of social constructivist theory. In accordance with this aim, in this study, first of all, general information about social constructivist theory is given and it emphasizes on the importance placed to identity and how social constructivism treats international relations. Afterwards, the history of conflicts until the dissolution period of Yugoslavia is searched and whether same characteristic features are indicated on the dissolution period or not. In this study, arguments of social constructivist theory on the identity and those materialized are compared with each other and those arguments realized are exemplified. Also, it is tried to be indicated that on which stage of identity construction process which social constructivist idea suggests, there was a breaking point in terms of Yugoslav identity. The main outcome on failure of Yugoslav identity is that identity could not be nourished with cultural base. Accordingly, because historical and cultural background is deep rooted and is nourished with friendships and antagonism, local identities can stay strong.

Keywords: Social Constructivism, Former Republics of Yugoslavia, Identity, Identity Conflicts, Yugoslav Identity

¹ Bu çalışmada, 2016 yılında İzmir Katip Çelebi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Uluslararası İlişkiler Yüksek Lisans Programı'ndan mezun olan Özge KOBAK'ın Dr. Öğr. Üyesi Nihal KIRKPINAR ÖZSOY danışmanlığında hazırlanan "Dağılma Sürecindeki Yugoslavya'da Kimlik Çatışmalarının Sosyal İnşacılık Kuramı Çerçevesinde İncelenmesi" konulu tezinden yararlanılmıştır.

Giriş

Teoriler, disiplinlerin kuramsal olarak incelenmesini sağlamaktadır. Uluslararası ilişkiler disiplininde de teoriler insanı, tarihi ve davranışları farklı kuramsal çerçevelerden inceleyerek bazen sorun çözmek, bazen de sadece sorunu ortaya koymak istemektedir. Bu amaçla teorilerin temelde üç büyük tartışma etrafında toplandığı görülmektedir. İdealizm/realizm, davranışsalcılık/gelenekselcilik ve ardından gelen üçüncü büyük tartışma olan pozitivism/postpozitivizm tartışması bu çalışmanın konusu olan sosyal inşacılık teorisinin de çıkış noktasıdır. İnşacı teorisinin, kimlik, göç, insan hakları, çevre sorunları gibi modern çağın sorunlarına yöneldiği görülmektedir.

Uluslararası ilişkiler disiplininin en kapsamlı kavramlarından biri olan kimlik hem inşa edici, hem yıkıcı ve hem iyi, hem kötü olarak kabul edilmektedir. Bu noktada kimliğe hangi yönden bakıldığı ulaşılabilecek sonuçları tamamen değiştirebilmektedir. Bu çalışmada Yugoslavya’da on yıllar boyunca yaşanan kimlik çatışmalarına sosyal inşacılık teorisinin bakış açısıyla açıklamalar getirilmeye ve teorisinin yaşanan kimlik çatışmalarını ne ölçüde karşılayabildiği gösterilmeye çalışılmaktadır. Bu amaçla çalışmanın ilk bölümünde sosyal inşacılık teorisi hakkında genel bilgiler verilmekte ve sonraki bölümde çalışmanın çekirdeğini oluşturan kimlik konusu geniş bir yer bulmaktadır.

Sosyal inşacı teoride devletin kimliği konusunda ulus inşa süreçlerinin önemine oldukça vurgu yapılmaktadır. Yugoslavya, “Güney Slavların Yurdu” anlamına gelmektedir. Güney Slavlar ise, Sırlar, Hırvatlar, Slovenler ve Bulgarlar’dır. Çalışma, Yugoslavya’daki kimlik çatışmalarının incelenmesi temelli olduğu için ağırlıklı olarak Sırlar, Hırvatlar, Slovenler buna ek olarak Slav kökenli olmayan Arnavutlar, Makedonlar ve bölgedeki Müslümanlar konu dahilindedir. Hırvatistan, Sırbistan, Slovenya, Makedonya, Bosna-Hersek ve Karadağ olmak üzere altı federe devlet ve Sırbistan’a bağlı Kosova ve Voyvodina özerk bölgelerinden oluşan Yugoslavya Federal Halk Cumhuriyeti’nin, başkan Josip Broz Tito’nun 1980 yılındaki ölümüne kadar birlikte kalmayı başardığı görülmektedir. Yugoslavya’nın, 1980 yılından, ilk ayrılımların yaşandığı 1991 yılına kadar kimlik çatışmalarına sahne olduğu dikkat çekmektedir. 1991 yılı kimlik çatışmalarının bitişi değil, farklı bir şiddette ve daha yaygın olarak yeniden başlayışının tarihi olarak kabul edilmektedir. Bu süreçteki çatışmalar sosyal inşacı teori perspektifinde çalışmanın son bölümünde incelenmektedir.

Tito’nun, Balkan coğrafyasının yaşadığı geçmişten yaşayacağı gelecek hakkında öngörülerde bulunduğu ve geçmişin tekrar yaşanmasını engellemek için bütün Yugoslav halklarını tek bir çatı kimlikte, Yugoslav kimliğinde birleştirmek istediği görülmektedir. Tito’nun üst kimliği desteklerken alt kimlikleri yok etmeye çalışmadığı, aksine Makedon ve Boşnaklarda olduğu gibi o zamana kadar resmi bir biçimde ulus olarak tanınmamış milletleri ulus olarak tanıdığı ve kimliklerini desteklediği düşünülmektedir. Bu çalışmada, Yugoslavya’daki kimlik çatışmaları ele alınmakta, sosyal inşacı teori ile ulus inşa süreçlerine ve kimlik çatışmalarına dair açıklamalar getirilmektedir.

1. Uluslararası İlişkiler Disiplininde Sosyal İnşacı Yaklaşım

Uluslararası ilişkiler tarihinde üçüncü büyük tartışma olarak yer bulan rasyonalizm-reflektivizm ya da daha çok kullanılan adıyla pozitivism-postpozitivizm isimli tartışma sosyal inşacılık düşüncesinin zeminini oluşturmaktadır. İnşacılar, üçüncü büyük tartışmada kendilerine taraf seçmemekte, orta zeminde olduklarını belirtmektedir (Küçük, 2009: 773). İnşacılık kuramı daha çok uluslararası ilişkilerdeki değişimi göstermeye çalışmakta, yöntem odaklı değil, soru odaklı bir çalışma yöntemini benimsemektedir (Wendt, 1992: 423). Mevcut teorilerin Soğuk Savaş ve sonrası düzeni açıklamakta zorlanması üzerine, sosyal inşacılık teorisinin 1980’li yıllardan itibaren uluslararası ilişkiler çalışmalarında ağırlığını hissettirmeye başladığı gözlenmektedir.

18. yüzyılda dünyayı doğal dünya ve tarihsel dünya olarak ikiye ayırarak farklı açıklamalar getiren İtalyan düşünür Giambattista Vico’nun inşacılığın ilk temellerini atan düşünür olduğu kabul edilmektedir. Vico, doğal dünyanın Tanrı tarafından yaratıldığını fakat tarihsel dünya için bunun geçerli olmadığını savunmaktadır. Ona göre tarihsel dünya, insanın yarattığı bir olgu olduğundan insandan bağımsız düşünülememektedir. Katkılarıyla isimlerinden sıkça söz ettiren diğer düşünürler Immanuel Kant ve Max Weber’dir. Kant, dünya hakkında edinilen bilgilerin bilinç süzgecinden geçirilerek kullanılabilir hale getirildiğini öne sürmektedir (Kiraz, 2014: 212). Weber’e göre ise

tarihsel bilimlerin konusu doğal olaylardan farklı olduğundan doğal olaylar gibi evrensel yasalar üretmesi beklenmemektedir. Tarihsel olaylar kültürel bir temele dayanmaktadır, onların tekil ve biricik olduğu kabul edilmektedir (Weber, 2012: 196).

İnşacılık ilk olarak sosyoloji alanında ortaya çıkmıştır. Sosyolog Alfred Schutz mevcut toplumsal dünyanın aslında özneler arası bir yapı olduğunu iddia etmektedir. Ona göre bireyler arasındaki ortak bilgiler, karşılıklı bakış açıları ve bireylerin dil kapasiteleri sayesinde ilişki kurulmaktadır. Yine sosyolojinin önemli isimlerinden Anthony Giddens, insanları nesnel bir inceleme ögesi olarak değil, toplumla iç içe toplumsal bilgiyle donanmış varlıklar olarak görerek, inşacılık çalışmalarında adından sıkça söz ettirmektedir (Layder, 2013: 214-215).

Bugünkü inşacı yaklaşımın temeli olarak, devletleri sosyal varlıklar olarak gören ve onlara belli değer ve normları atfeden İngiliz Ekolü görülmektedir (Reus-Smit, 2014: 313). İnşacılığın, rasyonalist teorilerin Soğuk Savaş'ın bitişini tahmin edememesi üzerine doğduğu kabul edilmektedir. 1989 yılında Friedrich Kratochwil tarafından yayınlanan "Rules, Norms and Decisions" adlı çalışma ile uluslararası ilişkiler disiplinde "norm" kavramının yinelenmeye başladığı, Kratochwil'in ise kendini "Konstrüktivist (İnşacı)" olarak adlandırdığı görülmektedir (Onuf, 2014: 3-4). İnşacılık kavramının ise Nicholas Onuf'un "World of Our Making: Rules and Rule in Social Theory and International Relations" adlı çalışmasında ilk kez kullanıldığı dikkat çekmektedir. Onuf, inşacı düşüncenin esin kaynağı olarak Anthony Giddens'in "yapılandırma kuramı"nı kabul etmektedir. Bu kuram ile Giddens, pozitivism-postpozitivism tartışmasına üçüncü bir bakış açısıyla baktığını belirtmektedir (Kiraz, 2014: 211).

Giddens için yapı, aktörlerin davranışlarını biçimlendiren "kurallar" ve "kaynaklar" bütünüdür. Yapıların somut bir gerçekliği yoktur. İnsanların belleklerinde soyut olarak var olurlar. Bu sebeple eylem anında somutlaşarak varlık kazanırlar (Layder, 2013: 217). Toplumsal hayatta kaynaklar maddi unsurlara denk düşerken, kurallar sosyal unsurları kapsamaktadır. Kurallar yoluyla harekete geçirilemeyen kaynakların anlamı yoktur. Kurallar da onları etkin kılan kaynaklar olmadan kullanılamaz (Ateş, 2008: 224). Alexander Wendt'e göre toplumsal yapı üç temel unsurdan oluşmaktadır. Bunlar; paylaşılan bilgi, maddi kaynaklar ve pratiklerdir. Başka bir ifade şekline göre ise İnşacılık'ın en belirgin özelliği, uluslararası politikayı, kimlik ve çıkarlarca toplumsal olarak inşa edilen bir süreç olarak görmesidir (Arı, 2013: 499).

İnşacılığa göre yapı, mikro ve makro olmak üzere iki düzeyli olarak kabul edilmektedir. Kurucu olan toplumdur çünkü aktörlerin kendilerini gerçekleştirmelerini sağlamaktadır. Aslında onları birer aktör haline getirenin toplum olduğu düşünülmektedir. Bununla birlikte, aktörler olmadan da toplumun olamayacağı varsayılmaktadır. Bu doğrultuda toplumun ve aktörlerin birbirini karşılıklı olarak inşa ettikleri sonucuna ulaşılmaktadır (Özev, 2013: 511-517). Sonsuz bir birliktelik ve birbirini oluşturma durumu söz konusudur.

Onuf, uluslararası ilişkilerin insanlar tarafından inşa edildiğini öne sürmektedir. Wendt'in ise Onuf'u doğrular nitelikte söylemlerde bulunup, konuyu sistematikleştirdiği görülmektedir. Wendt, insanlar tarafından inşa edilen bu ilişkilerin maddi güçten çok paylaşılan düşünceler tarafından belirlendiğini söylemektedir. Ona göre, aktörlerin çıkarları ve kimlikleri paylaşılan düşünceler tarafından inşa edilmektedir (Özev, 2013: 486). Bu durum yine Bosna'da yaşanan iç çatışma ile örneklendirilmektedir. Yapılan araştırmalar göstermiştir ki, savaşın 1992'deki çıkışından çok önce, Müslümanların hakları ellerinden alınması gereken fanatikler olduğu düşüncesi çok az Sırp ve Hırvat'ın aklından geçmektedir. Grup inançları, grubun kim olduğunun ve karşısındaki ile nasıl bir ilişkisi olduğunun anahtarıdır. Grup inançlarını kolektif hafıza, mitler, sözlü anlatımlar ve gelenekler oluşturmaktadır. İnşacılık, insan doğasının iyi veya kötü olduğuna dair bir yargıda bulunmamaktadır (Wendt, 2014: 207-208; Küçük, 2009: 778). Bu nedenle radikal açıklamalar yapmak yerine değişkenler üzerinde durmakta, Sırp ve Hırvatların "neden" Müslümanları düşman olarak görmeye başladığını açıklamaya çalışmaktadır.

Toplumsal yaşama dair inşacıların üç temel varsayımı vardır. Bunlardan ilki yapıların, toplumsal ve siyasi aktörlerin davranışlarını şekillendirdiği varsayımdır. İkinci varsayım, maddi olmayan yapılar tarafından belirlenen devlet kimliklerinin, bu kimlikleri nasıl belirlediğinin önemli

olduğudur. Çünkü kimlikler çıkarları, çıkarlar da eylemleri ve politikaları oluşturmaktadır. Son varsayım ise, yapı ve yapının birbirini karşılıklı olarak oluşturduğudur (Arı, 2013: 507-508).

Görüldüğü gibi, sosyoloji disiplini içinde ortaya çıkıp uluslararası ilişkiler disiplininde de yer bulan sosyal inşacı teori yapı ve yapının ya da başka bir ifadeyle yapı ve aktörün birbirlerini sosyal bir etkileşim içerisinde karşılıklı olarak inşa ettikleri düşüncesi üzerine temellenmiştir.

2. Sosyal İnşacı Yaklaşımın Ele Aldığı Temel Kavramlar

Sosyal inşacı teori uluslararası ilişkiler çalışmalarında incelenen hemen hemen her klasik kavrama kendi yorumunu getirmektedir. Teorinin anlaşılabilirliği için devlet, anarşi, kültür ve kimlik konularının ayrı başlıklar altında tek tek incelenmesi gerekmektedir. Özellikle kimlik kavramı inşacı teorisinin bel kemiğini oluşturmaktadır.

2.1. Devlet

Devlet kelimesi, modern anlamda ulus devlet kavramını karşılamaktadır. Ulus devlet ise uluslararası ilişkilerde temel aktördür. Sosyal inşacılık, devletlerin tanınması konusunun üzerinde çokça durmaktadır.

Sosyal inşacılıkta da diğer teorilerin çoğunda olduğu gibi analiz birimi devlettir çünkü sadece devlet meşru şiddet kullanma tekeline sahiptir. Yıkım araçlarına sahip olma devletin gücünün doruk noktasıdır ve devletin diğer aktörlerden ayırt edici tarafıdır (Wendt, 2014: 256). Devletler bağımsız olarak incelenmez, sistem çapında incelenir. Yani, uluslararası sistem sosyal gerçeklikten alınmış bir kesittir (Özev, 2013: 489-496).

Devletlerin, doğaları itibarıyla realist olduğunu reddeden Wendt, uluslararası ilişkilerin sıfır toplamlı bir oyun olduğuna da katılmamaktadır. Ona göre, devletler üst otorite olmasa da kurallara uymayı tercih edebilmektedir (Demirtaş, 2014:110-123). Burada devletin kimliği ve uluslararası norm konuları devreye girmektedir. Devletler, uluslararası sistemde anılmak istediği kimlikler doğrultusunda politikalar gerçekleştirmektedir. Ve aynı şekilde etkileşime geçtiği devletin onaylanmış kimliğine göre hareket etmektedir. Politikaları iç ve dış siyasette meşrulaştırmak adına kimlikler kullanılabilir. (Wendt, 2014: 323-324).

İnşacılıkta, rasyonalistlerin benimsediği, devletlerin sadece hayatta kalmak için politika yürüttüğü düşüncesine kesinlikle karşı çıkılmaktadır. Çıkarların ve kimliklerin tarihsel süreç içerisinde şekillendiği, devletlerin kimlikleri doğrultusunda çıkarlarını belirlediği, çıkarlarına ters düşse bile bazen sırf o andaki uluslararası normların gerektirdiği için bir politikayı seçebileceği iddia edilmektedir.

2. 2. Anarşi ve Kültür

Anarşi kavramı kelime anlamı itibarıyla oldukça tartışmalı bir konudur. Uzlaşılan en temel anlamı merkezi bir otoritenin yokluğudur. Uluslararası sistem, en üst otoritenin yokluğu nedeniyle anarşik olarak kabul edilmektedir. Bir başka ifadeyle, anarşi devletlerin üstünde ve devletler üzerinde denetim sağlayacak başka bir yapılanmanın olmamasıdır. Fakat anarşinin tek başına bir anlamı bulunmamakta, sistem ve sistem içindeki ilişki anarşiye anlam vermektedir. Anarşi, bir var oluşu değil, yok oluşu tanımlamaya çalışmaktadır (Wendt, 2014: 378).

Sosyal inşacılık düşüncesi de anarşinin varlığını reddetmemektedir. Bir sosyal inşacı, söylem geleneği olarak anarşinin aktörlerin kimlik ve çıkarlarına bağlı olarak var olduğunu, böylece devletler tarafından da değiştirilebileceğini kabul etmektedir.

Anarşinin evriminde 3 kültürel aşama vardır. İlk aşama Ben ve Öteki'nin birbirini düşman olarak tanımlamasıdır. Hasmane veya Hobbes'cu olarak da adlandırılan bu aşamada düşmanlar birbirine yaşam hakkı tanımamaktadır. İkinci aşamada Ben ve Öteki birbirini rakip olarak tanımaktadır. Rakipler birbirine sadece yaşama ve özgürlük hakkı vermektedir. Bu aşama, rekabetçi veya Locke'cu aşama olarak da anılmaktadır. Kant'cı veya barışçı aşama olarak da adlandırılan son aşamada ise birbirlerini dost olarak tanımlamaktadır (Özev, 2013: 498). Wendt'in, çalışmalarında bu aşamaları "üç anarşi kültürü" adı altında topladığı görülmektedir.

Kültür konusunun üzerinde durmak gerekmektedir. En zengin tanıma sahip kavramlardan biri olarak kabul edilen kültürün 200 farklı tanımı bulunmaktadır. Genel olarak ise kültür insan türüne ait bilgi, inanç ve davranışlar bütünü olarak tanımlanmaktadır. Özel bir tanım alınacak olursa, 1982 yılında düzenlenen Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Teşkilatı (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization-UNESCO) Kültür Politikaları Evrensel Konferansı'nda belirlenen kültür tanımı şu şekildedir: “Kültür, bir toplum ya da bir sosyal grubun ana çizgilerini belirleyen düşünsel, tinsel ve özdekçi ve duygusal özelliklerinin bütünüdür. Sanat ve edebiyatın yanı sıra kültür, yaşam biçimini, insan varlığının temel haklarını, değerler sistemini, gelenekleri ve inançları da içine alır” (Adanır, 2003: 23-29). Kültürün iki temel özelliği birikerek ilerlemesi ve yayılma eğilimi taşımasıdır. Uluslararası ilişkiler disiplininde kültür ile ilgili inşacılığa kadar anarşi ve devlet kavramlarında olduğu kadar geniş bir çalışma yapılmadığı bilinmektedir. Uluslararası İlişkiler çalışmalarında kültür konusunda başlıca iki yaklaşım bulunmaktadır. İlki rasyonalist yaklaşım ikincisi ise inşacı yaklaşımdır (Wendt, 2014: 182). İnşacı yaklaşım yapısı gereği kültür konusu üzerinde durmaktadır. Bununla birlikte, inşacıların da kısa bir süre önce bu kavramı kullanmaya başladıkları dikkat çekmektedir.

İnşacı teoride insan toplulukları fiziki değil, kültürel bir olgu olarak değerlendirilmektedir. İnşacılık, bu bakış açısıyla materyalizmden ayrılmaktadır. Rasyonalizm ile farklı noktaları ise, inşacılar kültürün sadece davranışları etkilediğini reddetmektedir. Kimlik ve çıkarların da kültür tarafından şekillendiğini kabul etmektedir. Kültürel yapılar mikro ve makro olmak üzere iki düzeyde düzenlenmektedir. Mikro düzey ortak, makro düzey kolektif bilgiyi karşılamaktadır. Bu kültürel yapılar, nedensel ve kurucu olmak üzere iki farklı etkide bulunmaktadır. Bu yapılar önce davranışları daha sonra kimlik ve çıkarları etkilemektedir (Wendt, 2014: 239).

İnşacı yazında söze kültür ve devamında kimlikle başlanmaktadır. Bu nedenle kültür uluslararası sistemi açıklamasının kurucu unsuru olarak düşünülmektedir. Ortak ve kolektif bilgi ile mikro ve makro düzeydeki kültürler, devletin kimliğini etkileyerek onun politikalarını şekillendirmektedir.

Kimlik ve çıkarların kültür tarafından şekillendiğinin bilinciyle Mart 1995 tarihinde New York Times gazetesi kültürün bir aracı olarak dini kullanarak şu başlıkla bir köşe yazısı yayınlamıştır: “Washington'un en büyük umudu, Katolik Hırvatistan'ın Balkan çatışmalarından kendini sıyırma ve Batı'yla daha yakın işbirliğine girme yolunda uzun zamandır beslediği arzuya hitap etmektir.” İçerisinde Todorova'nın da olduğu bir kesim dini Balkanlar'da ulus kimliğinin oluşmasında sahneye çıkan son unsurlardan biri olarak değerlendirmiştir (Todorova, 2013:317, 352). Fakat Osmanlı egemenliği döneminde Müslüman idarecilere karşı muhalefeti güçlendirmek için kullanılan din unsurunun 1995 gibi geç bir tarihte bile yine benzer amaçlarla bir kültür kodu olarak kullanıldığı görülmektedir.

2.3. Kimlik

İhtiyaç denince akla genelde maddi unsurlar gelse de insanoğlunun giyinme, barınma, doyma gibi maddi ihtiyaçlarının dışında toplumda kabul edilme gibi kimliğe dair ihtiyaçları da vardır. Kimlik ihtiyaçları süreklilik gerektirmektedir. Toplumsal anlamda kimlik ihtiyaçlarının karşılanmaması ise büyük felaketlere yol açabilmektedir.

Kimlik kavramı oldukça açık ve basit gözükse de temelde birden çok kavramı bünyesinde barındırmaktadır. Kimlik (identity) kelimesi Latince “aynı” anlamına gelen “idem” kökünden gelir (Gleason, 1983: 23). Tek bir kimlik sözüyle aslında dil, din, kültür ve milli bilinç gibi birçok kavram aynı anda ifade edilmektedir (Akpınar, 2013: 456).

Göreceli sabit olarak nitelenen kimlik, başkalarıyla iletişim kurarken ya da kendini tanıtırken kendisi için öngördüğü anlayış ve beklentiler şeklinde tanımlanmaktadır. İnşacılar göre ise kimlik nispeten daha oturmuş, sosyal ilişkiler, paylaşılan anlamlar, kurallar, normlar ve uygulamalardan oluşan bir yapıyı işaret etmektedir. Bununla birlikte, kimliklerin zaman içinde ve içerikleri bağlamında değişebildiği kabul edilmektedir. Ayrıca, inşacılar kimlik inşa etmenin dost ya da düşman başka bir aktör algısıyla sınırlı olmadığını, devlet ve yapıların karşılıklı birbirlerini inşa ettiğini, birbirleriyle etkileşim içinde olduğunu düşünmektedir. Devletlerin etkileşimi ise, normların, ortak değerlerin ve

uluslararası ilişkilerin kurumlarının inşasına katkıda bulunurken onların da sırayla devletlerin kimlik ve davranışlarını etkilemesi olarak anlaşılmaktadır (Viotti ve Kauppi, 2016: 287-289).

Sosyolojide kimlik, bireyin toplumla olan etkileşimidir. Kimlik temelde belirli bir isme sahip olma, bu ismi içselleştirip kabul etme, toplum içinde bu isimle tanınma ve bu ismin gerektirdiği hak ve kurallara sahip olma meselesidir (Gleason, 1983: 34). Kimliğin süreklilik ve farklılık gibi iki önemli özelliği vardır. Kimliğin tanınması için zaman içinde etkisini kaybetmeden sürekli olması ve sahibini ötekilerden ayırması gerekmektedir (Akpınar, 2013: 471). Kimlik sahibini, kişisel ve toplumsal düzey olmak üzere iki ayrı düzeyde ötekilerden ayırmaktadır. Kişisel kimlik bireyin dünyadaki konumunu belirler. Toplumsal kimlik ise bireyin kendini tanımlamasını ve kendini bir topluluğa ait hissetmesini sağlamaktadır (Parekh, 2009: 53).

Rumelili'nin (2014: 159) de belirttiği gibi, inşacı teoriye göre uluslararası ilişkilerin sosyal-kültürel yapısını devletlerin tercih ve davranışlarına bağlayan temel kavram kimliktir. İnşacı teoriye göre devletlerin çıkarlarının yanında tehdit algıları ve tercihleri de kimliklerle şekillenmektedir. Söz konusu kimlikler, ulusal ve uluslararası süreçler sonucunda inşa edilip dönüşebilen, değişken yapılarıdır. İnşacılar, devlet kimliklerinin düşman kimliklerden dost kimliklere dönüşüp dönüşmeyeceğini sorgulamakta, Wendt'in kolektif kimlik anlayışında olduğu gibi devletlerin ortak kurallar, normlar ve anlayışlar etrafında ortaklaşa bir "biz" hissi geliştirebileceklerini savunmaktadır (Rumelili, 2014: 160).

Kimlik oluşum doğal veya kültürel seçim ile mümkündür. Doğal seçim, en güçlü olanın varlığını sürdürmesi iken, kültürel seçim davranışın nesilden nesile aktararak içselleştirilmesidir. Kültürel seçim ya taklit ya da sosyal öğrenme ile gerçekleşmektedir. Taklit, nüfusları daha homojen kılma çabasıdır. Doğal seçim ile birkaç nesilde görülebilecek değişim, taklit ile bir nesilde görülebilmektedir (Wendt, 2014: 392-397). Sosyal öğrenme daha karmaşık, dört aşamalı bir yapıdır. İlk aşamada söz konusu aktör durumu tanımlamakta ve duruma göre davranmaktadır. İkinci aşamada diğer aktörler de bu tutum değişikliğini fark etmekte ve kendi içlerinde değerlendirmektedir. Eğer değerlendirme sonucunda düşüncelerinde davranış yolunda olumlu bir değişim varsa sosyal öğrenme süreci başlamış sayılır. Üçüncü aşamada olumlu kabul edilen davranış biçimi diğer aktörlerce de uygulanmaktadır. Son aşamada ilk aktör diğerlerindeki davranış değişikliğini görmekte, yorumlamakta ve kendi davranışını da ona göre yönlendirmektedir. Sosyal öğrenme süreci kendi kendini oluşturan ve tekrar eden bir süreç olarak kabul edilmektedir (Özev, 2013: 504).

Nüfusları homojen kılma çabasının çatışmayı azaltma gibi bir amacı olmasına rağmen homojenleşmenin de belli başlı oldukça önemli olumsuz etkileri bulunmaktadır. Toplumlar homojenleştikçe küçük farklılıklar daha çok dikkat çeker hale gelmektedir. Toplum bu küçük farklılıklar etrafında toplanmakta, böylece başlangıçtan daha parçalı bir topluma dönüşmektedir. Farklılıkların ötekileştirilmesi süreci oryantalizm olarak adlandırılmaktadır. Bu sorun modern uluslararası ilişkilerin temel sorunlarından (Keyman, 2010: 236). Medeniyetler çatışması düşüncesinin çıkış noktasını oluşturmaktadır. Oryantalizm, Doğu ve Batı arasındaki uçurumun artmasıdır. Ayrıca aktörler benzerleştikçe işbölümü olanağı azalmaktadır. İşbölümünün azalması karşılıklı bağımlılık derecesini azaltmaktadır. Karşılıklı bağımlılık ise tek başına barışı veya en azından işbirliğini bile garanti edemese de, karşılıklı bağımlılık arttıkça aktörler birbirlerine karşı daha savunmasız hale gelmektedir. Böylece ulusal güvenlik ortamı daha sakin kalabilmektedir (Wendt, 2014: 423-433). Farklı kimliklerin bastırılmasının ne kadar tehlikeli olduğu bilinmektedir. Modern uluslararası düzen bunu kabul edememektedir. Uygulanması gereken politika kimliklerin farklılıklarıyla birlikte tanınmasıdır.

3. Yugoslavya'daki Kimlik Çatışmalarına Sosyal İnşacı Bakış

Tarihte kimlik gibi bütünleştirici olduğu kadar ayrıştırıcı olan bir kavram daha yoktur. Kimliğin asıl tehlikesi en ince farklılıklara kadar kendini bölebilmesidir. Kimlik yerelleştikçe daha tehlikeli hale gelir. Bir grup içerisinde dayanışmayı sağlarken karşı gruba karşı olan hislerimizi de bize öğretir. Bireysel olarak karar verme mekanizmamızı işlemez hale getirir (Sen, 2006: 21). Peki, kimliğe neden ihtiyaç duyulur? Wallerstein bu soru üzerinde durmuş ve kavramı geçmişle bağdaştırmıştır. Ona göre kimlik insanları hiç yapmayacağı bir şeyi yapmaya ikna edebilen, grup duygusu uyandırabilen, toplumsal meşruiyeti sağlayan bir araçtır (Wallerstein, 1993: 99). Aslında Ortaçağ Avrupası'nda soy

ve cinsiyet gibi kimliğin temel öğeleri sabittir ve bireyler kimliklerine göre kurumsallaşmış süreçler içerisinde pasif roller almışlardır (Giddens, 2014: 103). Kimliğin ayırt edici hale gelmesi milliyetçiliğin doğuşu ile gerçekleşmiştir.

Kimliğin en yakını olan milliyetçilik ise benzer şekilde sürekli bölünmektedir. Kitleleri birleştirici etkisiyle iyi olabildiği gibi, boyun eğdirmeye çalışan bir zorbalığa dayanan şekliyle kötü de olabilir. İyi ve kötü milliyetçiliği ayırmak “yurdu için ölmekten” “vatani için öldürmek” aşamasına geçişin fark edilmesi kadar zordur (Balibar, 1993:63).

Dini ve etnik kimlikler arasında çok sıkı bir alışveriş vardır. Balkanlardaki ilk farklılaşmaların Osmanlı Devleti egemenliği döneminde dini temelli olduğu bilinmektedir. Daha sonra ulusal temelli kimliklere dair çatışmalar baş göstermiştir. 100 yıl sonra bile Bosna ve Kosova’da Sırp ve Arnavutlar arasındaki çatışmalar benzer nedenlere dayanmaktadır. Bu açıklamaya paralel olarak bir milliyetçilik oluşturmak isteniyorsa olmazsa olmazları dil, inanç, ortak bir geçmiş, ortak kader, kahramanlar, halk kültürü, bayrak, marş, kutsal topraklar, iyi ve kötü adamlardır (Linde-Laursen, 1997: 144).

Demokratik bir yönetim için ilk koşul farklılıkların doğurduğu çatışmaların engellenmesi değil tanınmasıdır (Coşar ve Özman, 2003: 11). Farklılıkla birlikte yaşamayı öğrenmek toplum yaşamının kaçınılmaz sonucudur. Tito’nun Yugoslavya’da yapmak istediği de budur. Kimlikleri reddetmemiş onları tanımıştır. Fakat yapmak istediği şey birden fazla nedenden dolayı başarısız olmuş, amacının tam tersine büyük bir kimlik katliamı doğurmuştur.

Kimlik politikaları, uluslararası sistem içinde karmaşık bir role sahiptir. Zalewski ve Enloe (2015: 300)’nin de ifade ettiği gibi, bu rol içinde dünya siyasetinde kimliklerin inşası, yakıştırılması, uluslararasılaşması, reddi ya da talep edilmesi söz konusu olabilmektedir. Kimlikler uluslararası sistemin bir parçasını diğerinden ayıran mutlak sınırlar çerçevesinde “biz” ve “öteki” şeklinde kendini göstermektedir. Kimlikler sınırlar dahilinde “biz” olarak tanımlanırken, sınırlar dışında “öteki” olarak tanımlanmaktadır. Sınırların, insanlar fiziksel olarak hareket etmese de sık sık değiştiği ve önceden sınır içinde kendini “biz” olarak tanımlayan bir kesimin kendini aniden düşman hatlarının gerisinde bir “öteki”, bir “yabancı” olarak bulduğu görülmektedir. Hırvatistan’daki Sırp ve Sırbistan’daki Müslüman Boşnaklar aynı sınırdaki kaldığı halde kendini “öteki” olarak yeniden tanımlayan kimlikler olarak kabul edilmektedir (Zalewski ve Enloe, 2015: 300).

1928 yılında yayınlanan “*Güney Slavlarının Tarihi Üzerine Bir Taslak*” isimli bir broşürde Yugoslavya’nın “biz” ve “öteki”leri tanımlanmıştır. Yugoslavya Slavları güney Slavlarından sayılan Bulgarları açık bir şekilde “biz”in sınırlarının ötesine itmiştir. Karakasidou’nun sözleriyle bu sınır broşürde bu ve buna benzer ifadelerle çizilmiştir; “Yugoslavlar imparatorluk kurma, istila, direniş, ve kurtuluş süreçlerinden geçmiş, ‘genç ve canlı’ homojen bir millet olarak tanımlanıyordu. Oysa Bulgarlar tek bir hamle karşısında Osmanlılara teslim oldukları için, ulus uğruna kanlarının son damlasını akıtana kadar direndikleri söylenen Yugoslavların tersine kahramanlıktan uzak sayılıyordu. Avrupa’yı Osmanlı istilasından Bulgarların değil, Yugoslavların kurtardığı öne sürülüyordu. ‘Ulusumuz,’ diye ilan ediyordu broşürün yazarları, ‘Avrupa’nın siperi, kalkanı gibiydi; kendimizi Avrupa uğruna feda ettik ve o zaman verilen görevi şanla yerine getirdik.’”(Karakasidou, 2010:100). Broşürde “Yugoslav” kimliğinin tek çatı kimlik olacağı ve bu kimlik içerisinde Bulgarlar’a yer olmayacağı açıkça ilan edilmiştir. Bulgaristan politikalarının de net bir şekilde çizilen bu kimlik sınırlarına uygun bir şekilde yürütüldüğü görülmektedir. Açık bir kimlik, çıkar ve politika sürecidir.

Kimliği oluşturan etmenlerden herhangi birinde yaşanan bir sorun büyük yıkımlara neden olabilmektedir. Tarihte bunun birçok örneği mevcuttur. Hırvatlar ve Sırp arasında yaşanan çatışma ele alındığında aslında iki milletin de dil ve dinleri aynı ailedendir. Bununla birlikte, aralarındaki çatışmayı alevlendirenin de dil ve din farklılığı olduğu görülmektedir. Sırp ve Hırvatların alfabelerinin farklılığının ve Sırpların Ortodoks, Hırvatların Katolik kimliklerinin büyük sorunlara yol açtığı bilinmektedir. İnşacı açıdan bakıldığında kimlik dönüşüm sürecinde yaşanan bir aksaklığın nasıl bir sonuç doğurabileceği açıkça gözler önüne serilmektedir. Başka bir inşacı bakışla ise, Balkan halklarının Osmanlı hâkimiyetinde oldukları süreç içerisinde ulusal edebiyatlarını geliştirdikleri ölçüde Osmanlı’ya karşı direnişin arttığı, direniş arttığı ölçüde de Balkanların şiddet ile özdeşleşmesinin arttığı gözlenmektedir (Arman, 2007: 76). Yugoslavya’da yaratılmaya çalışılan Yugoslav üst kimliği, aynı coğrafyada yaşamış, Sırp ve Hırvatlar gibi birbirlerine benzer olduğu kadar

farklı da olan milletlerin tek bir kimlikte eritilme çabasıdır. Yugoslavya'nın dağılma aşamasında her milletin Yugoslav kimliğini kabul edemediği, bu kimlik altında kendi yerel kimliklerini eritemediği açıkça görülmektedir.

İnşacı düşüncede, kimlik oluşum sürecinden hemen sonra çıkarlar ortaya çıkmakta, çıkarlara yönelik politikalar belirlenmektedir. Sağlam bir politika için bu üç sürecin tamamlanmış olması ilk etkidir. Eğer kimlik veya çıkar oluşum sürecinde bir değişim var ise uygulanan politikaların kapasitesi değişecektir. İnşacı düşüncenin öne sürdüğüne uygun bir biçimde İkinci Dünya Savaşı'ndan hemen sonra, yeni Yugoslavya kurulurken Amerika Birleşik Devletleri ve kıta Avrupası devletleri antikomünist politikalarının çıkarlarına uygun bir biçimde Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'ni (SSCB) “doğu Avrupa” olarak tanımlanırken SSCB dışında kalan bütün kısmı “Batı Avrupa” olarak tanımlanmıştır (Todorova, 2013:283). Bu tanımlamaların salt coğrafi bir içerikte olmadığı açıktır. Tanımlar, kültür ve kültür yoluyla oluşacak kimliğin işaretidir ve bu yolla da çıkarlar ve oluşturulacak politikalar şekillendirilmektedir. Kendini SSCB'nin etkisinden korumak ve Avrupa'ya yakınlaşmak isteyen Yugoslavya için bu kimlik tanımlaması çıkarları ile birebir uyumuş ve kabul görmüştür. Burada da kimlik, çıkarlar ve belirlenen politika zinciri açık bir biçimde görülebilmektedir.

Devlet kimliği kavramının sosyal inşacı teori ile alanyazına girdiği kabul edilmektedir. Kelime anlamı sıkça karıştırılan “ulusal kimlik” ile aynı değildir. Devletlerin kimliği iç siyasi tartışmalardan etkilenmemektedir. O devletin uluslararası politikadaki hak ve yükümlülüklerini, güç ve çıkar dağılımlarını belirlemektedir (Rumelili, 2014b: 261-262). Devletin bir kimliği belirlemesi o kimliğe sahip olduğu anlamına gelmemektedir. Ötekiler tarafından da aynı kimlik ile tanınması gerekmektedir. Bir başka ifadeyle, kimlik oluşumu karşılıklı bir süreçtir.

1944 yılında Makedon Yugoslav Sosyalist Cumhuriyeti'nin kurulmasından sonra Makedonya krizinin aldığı yeni şekil bu açıklamaya örnek gösterilebilir. Makedon Yugoslav Sosyalist Cumhuriyeti'nin kurulmasının ardından Makedonlar bir ulus inşa sürecine girmişlerdir ve uluslarını “Makedon” olarak tanımlayarak bölgedeki Yunan iddialarını reddetmişlerdir. Bölgede Yunanlıların hiçbir tarihsel varlıklarının olmadığı savunulmuştur. Büyük İskender'in torunları olduklarına dair ortak kökene dayanan özgün efsaneler yaratarak kimlik inşa sürecini güçlendirmek istemişlerdir. Yunanistan, Makedon Yugoslav Sosyalist Cumhuriyeti'ne ait iddiaları “Makedon propagandası” değil “Üsküp propagandası” olarak tanımlamıştır (Karakasidou, 2010:20). Bu iddialar karşısında Yunanistan kimlik inşa sürecinin “karşılıklılık” ilkesini reddederek, karşı tarafın kimlik inşa sürecini tahribe uğratmak istemiştir.

Sosyal inşacılar, sistemik yapıların siyasi ve sosyal aktörlerin faaliyetlerini şekillendirdiğine, bu sistemik yapılar içinde de normatif veya fikirselle yapıların materyal yapılar kadar etkin olduğuna inanmaktadır. Bir başka ifadeyle, aktörlerce paylaşılan fikir, inanç ve değerler sistemi yapısal özellikler göstermektedir ayrıca bunlar sosyal ve siyasi faaliyetler üzerinde belirleyici bir etkiye sahiptir. Bunlara ek olarak inşacılar maddi olmayan yapıların aktörlerin kimliklerini belirlediğini düşünmektedir. Çünkü kimlikler çıkarları, çıkarlar da aktörlerin eylemlerini belirlemektedir. Bu yüzden inşacılar, çıkarların nasıl oluştuğunu açıklamak için birey ve devletlerin sosyal kimliklerine odaklanmaktadır. İnşacılar normatif ve düşünsel yapıların kimlikleri ve çıkarları şekillendirdiğine inanırken, bu yapıların aktörlerin eylemleri olmadan var olmayacağını, aktörlerin ve yapıların karşılıklı olarak birbirini inşa ettiğini düşünmektedir (Burchill vd., 2013: 290-291).

İnşacı teoride kimlikler dört çeşittir: Şahsi/tüzel kimlik, tür kimlik, rol kimlik ve kolektif kimlik. Şahsi/tüzel kimlik, aktörlerin diğerlerinden farklı olmasını sağlayan kendi içinde istikrarlı yapılar tarafından oluşturulan kimliklerdir. Tür kimlikler, aktörün görünümü, tutumu, davranışları vb. göstergeleri içine almaktadır. Rol kimlikler, aktörlerin sosyal yapı içerisindeki pozisyonuna yönelik olup doğuştan getirilen kimliklerden fazlasını kapsamaktadır. Son olarak kolektif kimlik ise, aktörlerin Öteki'nin refahını Ben'in refahının önüne aldığı zaman gerçekleşmektedir (Özev, 2013: 491). Rol ve kolektif kimliklerin var olma şartı Öteki'nin olmasıdır. Kolektif kimliklerinin oluşumunda ortak kader kavramı oldukça önemli bir yer tutmaktadır. Ortak kader dış politikada, karşılıklı bağımlılık halindeki iki devletin, üçüncü bir devlet tarafından aynı sepete konularak ayrı bir grup olarak tanımlanmasıdır. Toplumda homojenlik ve karşılıklı bağımlılık Öteki'nin refahının önemsenmesi için gereklidir. Kolektif kimlik anlayışında aktörlerin kendi istek ve arzularını gerekirse kısıtlayabilmeleri

öngörülmektedir (Wendt, 2014: 417). Aktörler, kendilerini kısıtlayabilmek için bireyselliklerine saygı gösterileceği, haklarını işgal edilmeyeceği konusunda topluma ve devlete tam güven duymak istemektedir. Vatandaşlık, kanun yoluyla oluşturulan yasal bir statü olsa da zamanla toplumda kolektif aidiyet duygusu yaratmaktadır (Kadirbeyoğlu ve Sümer, 2014: 494).

Tito'nun 4 Şubat 1945 tarihli "İnanç ve İyimserliğimiz" ve 9 Mayıs 1945'te "Zafer Günü" başlıklı konuşmalarında "Yugoslav halkı" vurgusu oldukça dikkat çekmiştir. Tito'nun "Yugoslav"lığı vurgulaması ve özellikle Zafer Günü başlıklı konuşmasında " Sırlar, Hırvatlar, Slovenler, Makedonlar, Karadağlılar, Müslümanlar" şeklinde tek tek bütün Yugoslav halklarını sayması oluşturulacak yeni kimliğin mevcut etnik kimlikleri koruyarak çatı kimlik şeklinde olacağı habercisi olmuştur (Güven: 2016:112).

Kolektif aidiyet duygusunun vatandaşlık verilmesi ile sağlanacağı kesin değildir. Vatandaşlık verildiği halde kolektif aidiyet duygusunu sağlayamayan Yugoslavya'nın dağılmaya mecbur kaldığı bilinmektedir.

Yugoslavya'nın dağılmasının tetikleyici unsuru, yerel kimliklerin Yugoslav üst kimliği çatısı altında birleştirilme çabasının başarısız olmasıdır. Yugoslav kimliğine aidiyet duymayan alt kimliklerin çatışmasının ve daha çok tanınma ihtiyacının ülkeyi dağıttığı, bölgeyi kan gölüne çevirdiği görülmektedir. Bu aşamada dünyanın farklı bir kolektif aidiyet duygusuna sahne olduğu görülmektedir. Yugoslavya'daki kimlik çatışmalarının fiziki çatışmaya dönmesi ile Rusya'nın Sırlara diplomatik destekte bulunduğu, Türkiye, İran ve Suudi Arabistan'ın Boşnaklara silah ve para yardımı yaptığı bilinmektedir. Bu yardımlardan ne Rusya'nın ne diğer ülkeler maddi ya da ideolojik bir çıkarı bulunmamaktadır. Bu yardımın nedeni Rusya'nın Ortodoks kimliği altında Sırlara, Türkiye, İran ve Suudi Arabistan'ın Müslümanlık kimliği altında Boşnaklara sempati duymasıdır.

İleri bir kimlik anlayışını tanımlayan kolektif kimlik anlayışının dış politikada yayılmasıyla, devletlerarası dost ilişkisi norm haline gelmektedir. Dost ilişkisi içinde olan devletler ise güvenlik cemaatleri oluşturmaktadır (Rumelili, 2014b: 264). Güvenlik cemaati içindeki devletlerde karşılıklı bağımlılık en üst düzeydedir ve savaş ihtimali sifıra yakındır. Wendt, bugün Avrupa ve Batı'da yaşanan kolektif kimlik inşa sürecinin diğer devletleri de kapsayarak uluslararası bir dönüşüme yol açması arzusundadır. Çatışmalar, halihazırda sistemde mevcut değildir. Kimlik dönüşümü sürecinde yaşanan sorunlardan kaynaklanmaktadır. İnşacılar, materyalistlerin var olduğunu kabul ettiği sorunların nasıl ve neden çıktığı ile ilgilenmektedir. Buradan vardıkları sonuç ise, çözümsüzlük durumlarının tek sebebi, tarafların anlaşmazlıklara atfettikleri anlamların farklı olmasıdır. Bunun nedeni anlam dünyasının dönüşüme ayak uyduramamasıdır. Kalıcı barış ancak anlam dünyasının dönüşümü ile mümkün görünmektedir (Wendt, 2014: 160-168).

İletişim, kültürün sağlayıcısı, dil de iletişimin sağlayıcısıdır. Ortak kültür, dil ve din bağı ile insan toplulukları ortak bir tarihi hafızaya ulaşarak millet bilincine kavuşmakta ve uluslaşmaktadır. İnşacılara göre, dil toplumsal aktörlerin dünyalarını inşa etmektedir. Bu dünya inşası sırasında dili nasıl kullanıma soktuklarına bakılmakta, değişim durumunda kimlik ve eylem kategorilerinin de değişeceği vurgulanmaktadır. Komünist Yugoslavya'yı tanımlayan egemen kategorilerin Sırlar, Hırvatlar ve Müslümanlar arasındaki çatışmayla ortaya çıkan kategorilerden farklı olması bu duruma örnek gösterilmektedir. Yugoslavya kategorisi tümünü "Güney Slavları" ortak kimliği altında bir araya getirirken, etnik kategorilerin farklı gruplar arasındaki net tarihsel, dini veya politik farklılıkları inşa ettikleri kabul edilmektedir. Statik olmayan bu inşa süreci sonunda Yugoslavya'dan şiddetli çatışmaya geçildiği, bu geçişte barış içerisinde birlikte yaşayan komşuların etnik temizlik nesnelere dönüştüğü görülmektedir (Fierke, 2016: 211).

Balkanlarda rekabetin işbirliğine üstün gelmesinin nedeni sosyal inşacı bakış ile toplumsal kimlikler üzerinden şekillendirilen karşılıklı düşmanlık algısıdır. Yugoslav üst kimliğinin bu düşmanlık algısını kıramaması, Yugoslavya'nın dağılmasının temel sebebidir. Bağımsız ulusal kimlikleri yaratma arzusu şiddeti de beraberinde getirmiştir (Tüysüzoğlu, 2012: 101-102).

İnşacı teorinin asıl gayesi aktörlerin davranışlarının uluslararası ortamdaki anlamıdır. Balkanlar için düşünüldüğünde ilk olarak bölgeler dünyanın geri kalanı ile işbirliği kurabilmek için tanınmak

ister. İşte Balkanlarda ulus inşa sürecinin amacı varlık göstererek iletişim ve işbirliği kurmaktır (Kavalski, 2002: 640-641).

Devletin tüzel kimliğinin dört çeşit çıkarı veya başka bir ifadeyle arzusu vardır. İlki, diğer aktörlerden farklılaşmasını sağlayacak bir fiziksel güvenlik yaratabilmek ikincisi, istikrarlı toplumsal kimlikler yaratabilecek bir güvenlik ve/veya uluslararası toplumla tahmin edilebilir ilişkiler kurmaktır. Üçüncüsü, kaba kuvvetle istikrar ve gelecek sağlamaktansa, diğerleri tarafından bir aktör olarak tanınarak gelecek sağlamak ve sonuncusu, halkın iyi yaşam isteklerini karşılayabilmek ve refahını geliştirmektir (Wendt, 2013: 682). Eski Yugoslavya'nın mirasçısı devletler de kurdukları siyasi otoritenin meşruiyetini sağlamak, uluslararası toplumda tanınmak ve devletin kimliğini oluşturmak amacıyla bu dört çıkarı takip etmektedir. Geçmişteki etnik çatışmaları ve sınır sorunlarını çözüp daimi barış ve güvenliği sağlamak ilk hedeftir. Uluslararası toplumda kimliği ile tanınmak ve bu şekilde saygı duymak ikinci hedef, özellikle ilk olarak komşu ülkelerle daha sonra uluslararası örgütler ve diğer devletlerle iyi ilişkiler kurarak çevresinde bir güvenlik toplumu oluşturmak üçüncü hedeftir. Nihai hedef ise halkın yaşan standartını yükseltmek, sosyal ve ekonomik olarak gelişmiş ülkeler sınıfına dahil olmaktır. Günümüzde Balkan ülkeleri bu arzularını gerçekleştirmek için Avrupa Birliği'ne üye olmak istemektedir.

Sonuç

İnşacı paradigma ilk olarak sosyoloji alanında kendine yer edinmiştir. Toplum ile insan arasındaki ilişkiyi açıklamaya çalışır. Sosyal inşacı düşünceyi uluslararası ilişkiler disiplinine uyarladığımızda ise temel aktörü devlet olarak alır ve devlet ile uluslararası toplum arasındaki ilişkiyi açıklar. Uluslararası ilişkiler ile işbirliğini arttırarak kalıcı barışı sağlama amacındadır. Bunun için de kimlikleri kullanır. Devletin kimliklerini düşünceler oluşturur. Bir devletin başka bir devlete karşı olan düşüncesi o devletin yanında veya karşısında konumlanacak bir kimlik yaratılmasını sağlar. Bu kimlik ise devletin çıkarlarını belirler. Çıkarlarına göre devlet, “biz” ve “öteki” yi yaratır. İnşacı paradigma, barış tesis edici kimlikleri kabul edilebilir kimlikler sayarken, şiddeti doğuran kimlikleri daha ılımlı kimliklere dönüştürme eğilimindedir.

Tarih boyunca Balkan toprakları zamanının çoğunu farklı medeniyetlerin egemenliği altında geçirmiştir. Makedonya Krallığı ardından gelen Roma egemenliği sonrasında Balkanlar da Roma gibi Doğu ve Batı olarak ikiye ayrılmıştır. Farklı medeniyetlerin, farklı kültürlerin etkisinde gelişmiştir. Eski Yugoslavya topraklarının bir kısmı Ortodoks iken diğer kısım Katolik, başka bir bölge ise Müslüman'dır. Aynı zamanda bu bölgede sadece dini olarak değil, etnik olarak da tam bir bölünmüşlük hakimdir. Birbirlerine yüzyıllar boyunca komşu olan bölgelerin etnisitelerinin, dinlerinin ve hatta dillerinin farklı olması farklı medeniyetlerin egemenlikleri ile açıklanabilmektedir. Balkanlarda dağın bir ucu Ortodoks iken diğer ucu Katolik veya Müslüman, bir ucu Latin alfabesi kullanırken diğer ucu Kiril alfabesi kullanmıştır. Yüzyıllar boyunca devam eden bu ayrım arada şiddeti doğursa da şiddet hiçbir zaman Yugoslavya'nın dağılma aşamasındaki seviyeye tırmanmamıştır. Yugoslavya'nın dağılması ise bölgeyi tam bir kan gölüne çevirmiştir.

Eski Yugoslavya topraklarının büyük bir kısmı yüzyıllar boyunca Osmanlı Devleti egemenliği altında kalmıştır. İskan politikası ile bölgeye Anadolu'dan köylü göçü gelmiş, bölgenin demografik yapısı zamanla değişmiştir. Balkanlar, Osmanlı nüfus bölgesi olmuş, halihazırda Osmanlı da kuruluşundan bu yana kendini bir Balkan devleti olarak açıklamıştır. Bölgedeki halkın hak ve yükümlülükleri ırklarına göre değil, dinlerine göre düzenlenmiştir. Bu durum Balkan milliyetçiliğinin gecikmesine sebep olmuştur. Kimi araştırmacılara göre Balkan milliyetçiliğinin gecikmesi toprakları daha büyük şiddetten korurken kimi araştırmacılara göre ise gelişen kimlik ve milliyetçilik duygularının sağlıklı olmamasına sebep olmuştur. Avrupa'da olana benzer ulus devletlerin itici gücü orta sınıftır. Fakat Osmanlı hâkimiyetindeki topraklarda sınıf temelli bir sosyal yapı yoktur. Kapitalizmin ticareti geliştirmesi bir ara sınıf oluşumunu sağlamış, ulus devlet kurmak için gerekli sosyal hareketlenmenin ihtiyacını karşılamıştır. Balkan halkları ise kimlik inşa süreçlerinde Osmanlı egemenliği dönemini “Avrupalı” olamamalarının sebebi olarak görmüş ve kötü hatırlamışlardır.

Bir Balkan devleti olan Osmanlı Devleti'nin yıkılışı da Balkanların kaybı ile başlamıştır. Balkan savaşlarının ardından yaşanan I. Dünya Savaşı'ndan galibinden mağlubuna kadar bütün devletler büyük yaralar alarak çıkmıştır. Balkan devletleri ise en büyük yarayı almış, henüz yeni

bağımsızlıklarını kazandıkları devletlerinin siyasi, askeri, sosyal ve hukuki düzenini kurmadan tarihin şahit olduğu iki dünya savaşından ilkinde kendilerini bulmuşlardır. I. Dünya Savaşı sırasında planları yapılan Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı savaşın hemen arkasından 1 Aralık 1918 tarihinde kurulmuştur. 11 yıl sonra adını Yugoslavya Krallığı olarak değiştirmiştir. Yugoslavya Krallığı II. Dünya Savaşı'nın yaklaşması sebebiyle çalkantılı uluslararası toplumdan ve kendi iç siyasi kargaşalarından etkilenmiş, hayal edilen Slav birliğini pratikte sağlayamamıştır. II. Dünya Savaşı'nın çıkması ile tam bir kaos içerisinde giren Yugoslavya'da korkulan olmuş, Hitler kapağına dayanmıştır.

İkinci Dünya Savaşının son düzlüğüne girilirken Tito sahneye çıkmış ve Partizanları ile birlikte ülkeyi Alman işgalinden kurtarmıştır. Bu tarihten itibaren Tito'nun karizmasına Yugoslavya'nın birleştiricisi unvanı eklenmiş ve ölene kadar ülkeyi yönetmiştir. 1980 yılında öldüğünde geriye çok şey yaşamış ve daha da yaşayacak olan bir halk bırakmıştır. Tito bir Yugoslav ulusu yaratmaya çalışmıştır. Bunun için altı federe devleti bünyesinde toplamış, etnik bir denge kurarak düşmanlığı engellemek istemiştir. Fakat başarılı olamadığı ölümünün hemen ardından açığa çıkmıştır. Bir Yugoslav atasözünde bu durum çok açık bir şekilde ifade edilmektedir: “*Yugoslavya, altı cumhuriyet, beş ulus, dört dil, üç din, iki alfabe, bir siyasal parti ve sadece bir Yugoslav'dan (Tito) ibarettir.*” (Ülger, 2016: 169)

İnşacı teori ulus inşa süreçlerinin mitoslar, kahramanlar, toprak, yazılı ve sözlü gelenek ile gerçekleştiğini belirtmektedir. Yugoslavya uluslarının ulus inşa süreçleri bu bakımdan incelendiğinde tipik bir sosyal inşacı analiz ortaya çıkmaktadır. Kimlik ve çıkar ilişkisi açısından ise görülen sosyal inşacı düşünceyi doğrular niteliktedir. Yugoslavya ulusları birbirlerini öteki olarak sıfatlandırdıkça bölünmüş, bölündükçe ötekileşmiştir. Şiddet o kadar artmıştır ki 1991 yılında Hırvatistan'da Sırp-Hırvat çatışması olarak başlayan iş savaş Bosna-Hersek'e sıçramış burada Hırvatlar, Sırlar ve Boşnaklar çatışmıştır. Çatışma bununla bitmemiş, Kosova'da Sırlar ve Arnavutlar çatışmış, NATO tarihinde ilk defa kendi kurallarının dışına çıkarak Kosova'dan Sırp işgal güçlerinin çıkmasını sağlamıştır. Bunun dışında Makedonya'da da Arnavutlar ve Makedonlar arasındaki kimlik çatışmaları azalsa da 2016 yılında dahi henüz bitmiş sayılmamaktadır.

Tito'nun neden bir Yugoslav ulusu yaratamadığı sorununa gelinecek olursa temel neden olarak Tito'nun Yugoslav ulusunu yaratırken ulus inşa süreçlerinde kullanılan unsurlara yeteri kadar önem vermemesi söylenebilir. İçi boş havada kalan bir kimliği halk benimsememiş, sadece etnik çatışma durumunda kimliği saklamak istediği için kullanmıştır. Sosyal İnşacı literatür ile kimlikleri oluşturacak “biz Yugoslav'ız” düşüncesi zihinlerde oluşturulamamış, uluslar kendi ulusal çıkarları doğrultusunda hareket etmiştir.

KAYNAKÇA

- Adanır, Oğuz. (2003), “*Kültür ile Zihniyet*”, Doğu Batı Dergisi, 6/23, s. 23-39.
- Akpınar, Burcu Güçlü. (2013), “Uluslararası İlişkilerde Kimlik Sorunsalı”, *Uluslararası İlişkilerde Teorik Tartışmalar* (Derleyenler) Hasret Çomak, ve Caner Sancaktar, Beta Yayınları, İstanbul s.455-483.
- Arı, Tayyar. (2013), *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, MKM Yayıncılık, Bursa.
- Arman, Murat Necip. (2007), *Avrupa Birliği'nin Batı Balkanlar Genişlemesi: Bir Dış Politika Aracı Olarak Kimlik Dönüşümü*, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayın No:3, İzmir.
- Ateş, Davut (2008), “*Uluslararası İlişkilerde Konstrüktivizm: Ortayol Yaklaşımının Epistemolojik Çerçevesi*”, Sosyal Bilimler Dergisi, S.10(1), s.213-235.
- Balibar, Etienne. (1993), “İrkçilik ve Milliyetçilik”, *İrk Ulus Sınıf Belirsiz Kimlikler*, (Çev.) Nazlı Ökten, Metis Yayınları, İstanbul, s.50-91.
- Burchill, Scott, Linklater Andrew, Devetak Richard, Donnelly Jack, Nardin Terry, Paterson Matthew, Reus-smit Christian ve True Jacqui .(2013), *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, (Çev.) Ali Aslan ve Muhammed Ali Ağcan, Küre Yayınları, İstanbul.

- Coşar, Simten, ve Aylın Özman (2013), “Siyaset, Demokrasi ve Kimlik-Fark-Tanıma Politikaları”, Doğu Batı Dergisi, S.6(23), s.205-119.
- Demirtaş, Birgül. (2014), “İnşacılık”, *Uluslararası İlişkilere Giriş*, (Derleyenler), Şaban Kardaş ve Ali Balcı, Küre Yayınları, İstanbul, s. 110-123.
- Fierke, Karin Marie. (2016), “İnşacılık”, *Uluslararası İlişkiler Teorileri: Disiplin ve Çeşitlilik* (Derleyenler) Tim Dunne, Milja Kurki ve Steve Smith, (Çev.) Özge Kelekçi, Sakarya Üniversitesi Kültür Yayınları, Sakarya, s.199-219.
- Giddens, Anthony. (2014), *Modernite ve Bireysel Kimlik Geç Modern Çağda Benlik ve Toplum*, (Çev.) Ümit Tatlıcan, Say Yayınları, Ankara.
- Gleason, Philip. (1983), “Kimliği Tanımlamak: Sematik Bir Tarih”, *Kimlik Politikaları* (Derleyen ve Çeviren) Fırat Mollaer, Doğu Batı Yayınları, Ankara, s. 21-53.
- Güven, İbrahim Fevzi (2016), “Yugoslavya’nın Dağılması Bağlamında Josip Broz Tito ve Slobodan Miloseviç’in Söylem ve Politikalarının İncelenmesi”, *Uluslararası Suçlar ve Tarih*. S.17, s.101-129.
- Kadirbeyoğlu, Zeynep, ve Bilgesu Sümer. (2014), “Ulus-Devletlerde Vatandaşlık ve Kimlik”, *Küresel Siyasete Giriş*, (Derleyen) Evren Balta, İletişim Yayınları, İstanbul s.491-505.
- Karakasidou, Anastasia N.(2010), *Buğday Tarlaları Kan Tepeleri*, (Çev.) Nurettin Elhüseyni, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Kavalski, Emilian (2002), “*The Sociology of Global Politics and the Regional Future of the Balkans*”, *Philosophy, Sociology and Psychology*, S. 2(9), s.639-655.
- Keyman, Fuat. (2010), “Kimlik ve Demokrasi”, *Devlet ve Ötesi*, (Derleyen) Atila Eralp, İletişim Yayınları, İstanbul, s.217-251.
- Kiraz, Sami. (2014), “Sosyal İnşacılık Yaklaşımı”, *Uluslararası İlişkiler Teorileri Temel Kavramlar*, (Derleyenler) Mehmet Şahin ve Osman Şen Kripto Yayıncılık, Ankara, s.209-229.
- Küçük, Mustafa (2009), “*Uluslararası İlişkiler Kuramında Konstrüktivist Dönüşü Anlamak*”, *Ege Akademik Bakış*, S.9(2), s.771-795.
- Layder, Derek. (2013), *Sosyal Teoriye Giriş*, (Çev.) Ümit Tatlıcan, Küre Yayınları, İstanbul.
- Linde-Laursen, Anders. (1997), “Small Differences- Large Issues: The Making and Remaking of a National Border”, *Nations, Identities, Cultures*, (Editör) V.Y. Mudimbe, Duke University Press, North Carolina, s.143-165.
- Onuf, Nicholas (2014), *World of Our Making: Rule and Rules in Social Theory and International Relations*, University of Helsinki Erik Castren Institute of International Law and Human Rights, Helsinki, s.1-23.
- Özev, Muharrem Hilmi. (2013), “Eleştirel Teori Olarak Konstrüktivizm”, *Uluslararası İlişkilerde Teorik Tartışmalar*, (Derleyen) Hasret Çomak, ve Caner Sancaktar, Beta Yayınları, İstanbul, s. 483-523.
- Parekh, Bhikhu. (2009), “Kimliğin Mantığı”, *Kimlik Politikaları*, (Derleyen) Fırat Mollaer, (Çev.) Suat Aksoy, Doğu Batı Yayınları, Ankara, s. 53-79.
- Reus-Smit, Christian. (2014), “Konstrüktivizm”, *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, (Çev.) Muhammed Ağcan, Ali Aslan, Küre Yayınları, İstanbul, s.285-315.
- Rumelili, Bahar. (2014a), “İnşacılık/Konstrüktivizm”, *Küresel Siyasete Giriş*, (Derleyen) Evren Balta, İletişim Yayınları, İstanbul, s. 51-175.
- Rumelili, Bahar. (2014b), “Kimlik”, *Uluslararası İlişkilere Giriş*, (Derleyenler) Şaban Kardaş ve Balcı Ali, Küre Yayınları, İstanbul, s. 260-266.

Sen, Amartya. (2006), *Kimlik ve Şiddet*, (Editör) Zülfü Dicleli, (Çev.) Ahmet Kardam, Türk Henkel Yayınları, İstanbul.

Todorova, Maria. (2013), *Balkanları Tahayyül Etmek*, (Çev.) Dilek Şendil, İletişim Yayınları, İstanbul.

Tüysüzoğlu, Göktürk (2012), “*Çatışma ve İşbirliği Dikotomisi Bağlamında Balkanlar'ın Siyasal Görünümü*”, *Avrasya Etüdüleri*, S.42(2), s.83-110.

Ülger, İrfan Kaya .(2016), *Yugoslavya Neden Parçalandı?*, Umuttepe Yayınları, Kocaeli.

Wallerstein, Immanuel E. (1993), “Halkın İnşası: Irkçılık, Milliyetçilik ve Etniklik”, *İrk Ulus Sınıf Belirsiz Kimlikler*, (Çev.) Nazlı Ökten, Metis Yayınları, İstanbul, s.91-109.

Wendt, Alexander (1992), “*Anarchy is What States Make of It: The Social Construction of Power Politics*”, *International Organization*, s.391-425.

Weber, Max. (2012), *Sosyal Bilimlerin Metodolojisi*, (Çev.) Vefa Saygın Öğütle, Küre Yayınları, İstanbul.

Wendt, Alexander. (2014), *Uluslararası Siyasetin Sosyal Teorisi* (Çev.) Helin Sarı Ertem, Suna Gülfer, İhlamur Öner, Küre Yayınları, İstanbul.

Zalewski, Marysia ve Enloe, Cynthia. (2015), “Uluslararası İlişkilerde Kimlik Hakkında Sorular”, *Uluslararası İlişkiler Kuramları* (Derleyenler) Ken Booth ve Steve Smith, (Çev.) Muhammed Aydın, Röle Akademik Yayıncılık, İstanbul, s.279-306.